

Houd vol

Programma Volhoudbaar: duurzame vooruitgang in de gemeente Leeuwarden

**Waar werken we aan?
Wat is er bereikt?
Wie zijn de mensen
achter Volhoudbaar?**

Warmtenet | bomen in de stad | ruimte voor de natuur | duurzaam bouwen | hergebruik | goede voorbeeld geven

Gemeente Leeuwarden

Inhoud

Energietransitie en duurzame mobiliteit	4
Van trainee tot kartrekker in de warmtetransitie	6
Data: Duurzame en betaalbare energie en mobiliteit	8
Verduurzamen van monumenten	10
Verduurzamen en een stalgeur	12
Zonder goed plan geen uitvoering: de ontwikkeling van duurzaam beleid	14
Klimaataanpassing	16
De kracht van groen	18
Data: Een groene en klimaatbestendige leefomgeving	20
Duurzaamheid is voor mij vanzelfsprekend	22
Praatplaat: Wat merkt een inwoner van het programma Volhoudbaar?	24
Biodiversiteitsherstel	26
5 vragen aan Irene Reitsma	28
Staan litten, hie foar de insekten	30
Data: Een leefbaar ecosysteem voor mens en dier	32
Circulaire economie	34
Biobased bouwen met lokale producten door lokale bedrijven	36
Meer impact met minder	38
Vrijwilligers en een pizza-oven	40
Data: Een samenleving met zoveel mogelijk hergebruik	42
Volhoudbare eigen organisatie	44
Circulair first, dat wil ik	46
Energievreter en kansen	48
Data: Duurzaam werken en doen	50

Colofon

Interviews
Redactie communicatie gemeente Leeuwarden

Foto's
Jacob van Essen

Vormgeving
Bureau Meenes

Alle geïnterviewden: dank voor jullie medewerking!

Voor u ligt het magazine **Volhoudbaar 2.0**. Een verzameling verhalen, voorbeelden en resultaten waar we als gemeente de afgelopen periode (2023 t/m 2025) met veel betrokken mensen aan hebben gewerkt. Van collega's en samenwerkingspartners tot ondernemers, buurtinitiatieven en inwoners: we hebben dit samen gedaan. Want een toekomst die vol te houden is, bereiken we alleen mét elkaar.

Volhoudbaar is het Zuid-Afrikaanse woord voor duurzaamheid

Een woord dat precies aangeeft waar het om gaat: een gemeente waar je fijn kunt wonen, werken en leven. Nu én later. Een plek die groen, gezond en veilig blijft voor iedereen. Voor de student die hier net naartoe is verhuisd, de gezinnen in onze dorpen, de ondernemer in het centrum en de oma die hier al 80 jaar woont. En voor alles wat om ons heen leeft en beweegt: bijen, vogels, bomen, schoon water en gezonde lucht.

In onze gemeente waarderen mensen de omgeving. De rust, ruimte en natuur of de reuring van de stad. Dat geluk willen we niet alleen vasthouden, maar ook doorgeven aan de generaties na ons.

Dat vraagt iets van ons allemaal

Want als we niets doen, raken kostbare grondstoffen op, wordt water schaarser en krijgt de natuur steeds minder ruimte. En ook hier in Leeuwarden merken we de gevolgen van klimaatverandering: zwaardere buien, warmere zomers en langere perioden van droogte. Daarom zetten we ons samen in om het goede te behouden en te versterken.

Daarom werken we samen aan belangrijke thema's

Zoals duurzame energie en het tegengaan van energiearmoede. Passen we ons aan, aan klimaatverandering en werken we aan vergroening en het vergroten van de hoeveelheid soorten (biodiversiteit) van

planten en dieren in onze gemeente. Ook zetten we ons in voor duurzaam ondernemen en het behouden van kostbare grondstoffen, door te werken aan een circulaire (kringloop-) economie. En we geven als gemeente zelf het goede voorbeeld door in onze eigen organisatie en de projecten waaraan wij werken, te verduurzamen. Zo werken we samen op alle fronten aan een volhoudbare omgeving voor jong en oud.

Veel leesplezier!

Team Volhoudbaar
Gemeente Leeuwarden

Energie- transitie en duurzame mobiliteit

Het doel

In 2050 is er een fossielvrij, sociaal rechtvaardig, volhoudbaar en zorgvuldig ingepast energiesysteem in onze gemeente. In 2030 hebben we onze CO₂-uitstoot met 60% verminderd. In 2040 hebben we de CO₂-uitstoot van mobiliteit met 60% verminderd.

Waar werken we aan:

We besparen 27% energie ten opzichte van 2018

63% minder aardgasverbruik in de gebouwde omgeving ten opzichte van 2018

150 MW opgesteld vermogen aan zon op daken

100 MW opgesteld vermogen aan windenergie

150 MW vermogen aan zon op veld

In de buurt Heechterp startte de aanleg van het warmtenet in 2025. De gemeente Leeuwarden is 50% eigenaar van het warmtebedrijf.

Van trainee tot kartrekker in de warmtetransitie

Joep Poot en Michiel de Boer, gemeente Leeuwarden

Warmtenet, Energiecoaches, opwek van duurzame energie, batterij-opslag, een overbelast elektriciteitsnet, geothermie. De energietransitie kent doelstellingen en vraagstukken waar zowel Joep Poot als Michiel de Boer dagelijks mee bezig zijn. Michiel is thematrekker Energie en Warmte. Joep is projectmanager. Beiden startten 6 jaar geleden als trainee energietransitie bij de gemeente.

“Ik werk samen met team energie en warmte aan het warmteprogramma”, vertelt Michiel. Daarin staat onze aanpak van het isoleren en aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving. Denk daarbij aan het aanleggen van een warmtenet of het installeren van warmtepompen. 6 jaar geleden waren we nog niet zover. Ik kwam samen met Joep in een klein team terecht. We gingen direct aan de slag met het geven van adviezen en opstellen van beleid over duurzaamheid en energie op alle mogelijke vlakken. Sinds die tijd is het team enorm gegroeid en kwam er een verschuiving van beleid naar uitvoering. Maar we zijn er nog lang niet. De meeste aandacht gaat momenteel uit naar energiearmoede en besparing. Sinds een aantal jaren zijn er veel subsidiemogelijkheden voor verschillende doelgroepen. Samen met de Energiecoaches timmeren we flink aan de weg.”

Michiel en Joep groeiden met hun vakgebied mee. Joep: “In het begin deed ik dingen in de duurzaamheid, maar dat werd steeds gericht. Ik bekeek alle mogelijke initiatieven. Van zonneparken tot energielandschappen en van duurzaamheid bij de bouw van het nieuwe Cambuurstadion tot het vraagstuk rondom een overbelast elektriciteitsnet. Geothermie werd mijn grootste project. In het kort: het verwarmen van woningen met water van 3 kilometer diepte. Dat kan niet zomaar, daar zijn goede omstandigheden en een juiste staat van de bodem voor nodig.” In het werk maakten zowel Michiel als Joep een enorme groeicurve door. Joep: “Ik leerde veel van collega’s en dook in allerlei onderwerpen. Het heeft geleid tot prachtige projecten, zoals ons eigen warmtebedrijf en de zelflevering van energie.”

Mijn huis was voor mij een testcase

Zowel Joep als Michiel zijn enorm gedreven in hun werk. Michiel noemt het intrinsieke motivatie. Joep vertelt dat hij van jongs af aan al met duurzaamheid bezig is. Ze hebben ook hun eigen woningen flink verduurzaamd. De jaren '30 woning van Michiel is inmiddels goed geïsoleerd. Het huis van Joep was voor hem een testcase, vertelt hij. “Ik heb een thuisbatterij geïnstalleerd, alles geïsoleerd met biobased materialen, een warmtepomp aangelegd en ga zo maar door.” Beiden kennen inmiddels de complexiteit van sommige projecten, maar vieren ook de successen. Joep: “Dat inwoners van Heechterp in de toekomst een lagere prijs voor energie betalen dankzij het warmtenet dat daar is aangelegd, is geweldig.”

Duurzame en betaalbare energie en mobiliteit

Wat is er tot nu toe gerealiseerd?

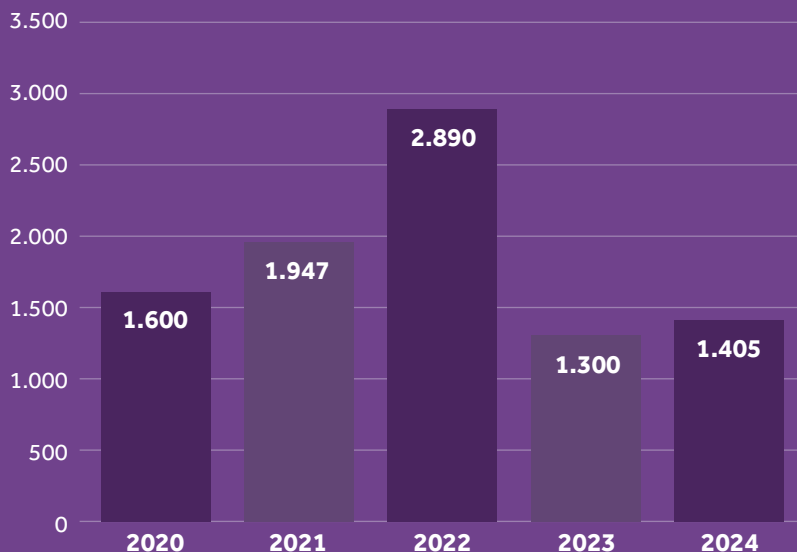
- ✓ **2.500 inwoners** kregen een voucher voor een energiezuinige koelkast of wasmachine.
- ✓ **2.500 subsidies verstrekt** voor isolatie of energiebesparende maatregelen in de woning.
- ✓ **105 subsidies** voor Verduurzaming Leeuwarden-Oost.
- ✓ Fixteams bereikten meer dan **1.100 huishoudens** voor hulp bij het verduurzamen van de woning.
- ✓ Nieuw warmtebedrijf levert via het warmtenet betaalbare warmte voor de buurt Heechterp. De gemeente is voor **50% eigenaar** van dit warmtebedrijf.
- ✓ Met geothermie (Leeuwarden-Zuidwest), in Middelsee, in Baard en op de Zwette werken we aan projecten met collectieve warmte.
- ✓ In het Beleidsprogramma Energie 2025-2030 werken we aan **60% CO₂-reductie** (sociaal rechtvaardig en ruimtelijk ingepast).
- ✓ Vanaf 2020 werden elk jaar **1.300+ huishoudens** geholpen door Energiecoaches van de gemeente. In 2021 had de gemeente 1 Energiecoach in dienst. In 2026 zijn dat er 9. Zij doen meerdere bezoeken per huishouden.
- ✓ CO₂-uitstoot in de hele gemeente is gedaald van 692 kton CO₂ in 2018 naar **476 kton CO₂ in 2024**.

12.000

In 2023 en 2024 bezochten 12.000 mensen het digitale Energieloket www.energieloketleeuwarden.nl.

Nieuwe aanmeldingen voor hulp van Energiecoach

Inwoners kunnen deze subsidies aanvragen bij de gemeente:

- Witgoedwissel gemeente Leeuwarden (gratis energiezuinige koelkast, vriezer, droger of wasmachine voor huishoudens met energiearmoede)
- Subsidierегeling Energiebesparende woningmaatregelen gemeente Leeuwarden
- Subsidierегeling Isolatie eigen woning gemeente Leeuwarden (NIP)
- Isolatievergoeding van de provincie Fryslân Leeuwarden (Friese Plus bovenop NIP)
- Subsidierегeling Verduurzaming eigen woning Leeuwarden Oost
- Subsidie duurzame dorpen en wijken
- Subsidie Fixteam energiearmoede

€ 188.844,- uitgekeerd

De subsidierегeling voor duurzame dorpen en wijken is op 20 april 2023 vastgesteld. In totaal is er € 200.000,- gereserveerd voor deze subsidie tot en met 2025. Halverwege 2026 is daar € 188.844,- van uitgekeerd aan 11 verschillende initiatieven. Vanaf 1 januari 2026 is er extra budget van € 150.000,- beschikbaar gesteld voor meer initiatieven in wijken en dorpen t/m 31 december 2028.

Verduurzamen van monumenten

Energie Coöperatie Binnenstad

De Leeuwarder binnenstad telt tal van monumentale panden. Maar hoe zorg je ervoor dat je daar ook in de toekomst fijn kunt blijven wonen? Douwe de Vries en Roel Steringa van de Energie Coöperatie Binnenstad (ECB) weten het antwoord: door de woning te verduurzamen.

Douwe en Roel kennen elkaar al jaren van de energiecoaching- en cv-tuners opleiding. Ze zijn allebei geïnteresseerd in verduurzaming en de energietransitie én hebben beide een voorliefde voor de Leeuwarder binnenstad. Douwe is gepensioneerd en heeft een technische achtergrond. Roel werkt als financieel planner. 3 jaar geleden besloten ze om samen aan de slag te gaan met verduurzaming van (oude) panden in de binnenstad. Ze startten de Energie Coöperatie Binnenstad. Een onafhankelijke organisatie die geen winst hoeft te maken.

In de binnenstad wonen ruim 7.000 mensen. Dat zijn er 2 keer zoveel als een aantal jaar geleden. En de verwachting is dat er alleen maar meer mensen in de binnenstad gaan wonen. Maar met de energieprijzen van vandaag de dag en het voornemen om in 2050 gasloos te zijn, moet er wel wat gebeuren.

Veel gedoe

Douwe: "Veel huiseigenaren stellen het verduurzamen van hun monument uit. Omdat het veel gedoe is of omdat ze niet weten welke regels en voorwaarden er zijn. Maar dat is niet slim. Verduurzamen heeft allerlei voordelen. Je energierekening gaat naar beneden, maar je krijgt ook veel meer comfort in huis. En je woning wordt ook nog eens meer waard."

Belangrijk is ook om verder te kijken dan de komende paar jaar. "Denk op de langere termijn en niet alleen in terugverdientijden. En doe het in één keer goed. Hoe langer je wacht, hoe duurder het wordt. Bereid je goed voor, dan weet je wat je te wachten staat."

Er kan meer dan je denkt

De Energie Coöperatie kent de mogelijkheden en kan inwoners helpen. Roel: "Samen maken we een goed plan. Jaren geleden was het nog heel lastig om iets aan een monument te doen, maar dat is gelukkig veranderd. Er kan veel meer dan je denkt."

Inwoners die willen verduurzamen, kunnen bij de Energie Coöperatie terecht voor advies, tips voor gespecialiseerde aannemers en nog veel meer. Momenteel loopt er een pilot Verduurzaming monumenten in de binnenstad. Daarvoor is samen met de gemeente een routekaart ontwikkeld.

En een aantal eigenaren krijgt een gratis DUMO-advies. Douwe: "Maar dan verwachten we wel dat ze actief meedoen. Door tijdens de Open Monumentendag bijvoorbeeld te laten zien wat ze hebben gedaan aan verduurzaming en hun ervaringen te delen. Dat helpt anderen over de streep te trekken."

De Energie Coöperatie heeft al contact met verschillende huiseigenaren in de binnenstad. Roel: "Maar er kunnen altijd mensen bij. Wie interesse heeft, kan altijd contact met ons opnemen. Graag zelfs!"

Lastig contact maken

Contact met woningeigenaren is in de binnenstad niet eenvoudig. Roel: "Het grootste deel van de woningen, zo'n 80 procent, wordt verhuurd. Dat betekent dat de eigenaren niet zelf in het pand wonen. Soms wonen ze zelfs in het buitenland. Zolang de huur betaald wordt, hebben de eigenaren niet altijd interesse in verduurzaming. Maar door de stijgende energieprijzen gaan de huren steeds verder omhoog. En dan komt er een moment dat er geen huurders meer te vinden zijn die zoveel geld kunnen of willen betalen voor een pand dat ook nog eens niet heel comfortabel is om in te wonen."

Over de Energie Coöperatie Binnenstad

De Energie Coöperatie Binnenstad Leeuwarden (ECB) is gericht op het verduurzamen van de historische binnenstad. De focus ligt op het verminderen van energieverbruik, het stimuleren van duurzame energieoplossingen en het behouden van het unieke karakter van de binnenstad.

Onze missie

"We dromen van een toekomstbestendige, groene, leefbare, bruisende én gezonde binnenstad van Leeuwarden in 2050, en die droom gaan we samen waarmaken! Ook al is het een uitdaging in een historische, dichtbebouwde stad, het is absoluut mogelijk. Met een extra stap zetten we koers naar duurzame oplossingen: slimme isolatie, goede ventilatie, en het opwekken en opslaan van schone energie via onze eigen energiegemeenschap Binnenstad."

Kijk voor meer informatie op www.energiecooperatiebinnenstad.nl

Verduurzamen en een stalgeur

Philip Cornelius, Visit Leeuwarden

“Ik draag heel wat petten in mijn werk voor de gemeente Leeuwarden. Voor Visit Leeuwarden, voor de afdeling Economische Zaken en als projectleider. Je zou dus denken: die zit dichtbij het vuur en weet het wel als het om subsidies gaat voor het verduurzamen van een huis. Maar toen ik zelf daarmee aan de slag wilde, was de informatie en steun van een Energiecoach enorm welkom. Dat heeft me echt verder geholpen.”

Binnen 4 weken had ik een antwoord op mijn aanvragen

Philip werd ongeveer een jaar geleden vader en vond het tijd voor een verbouwing van zijn stadshuis uit 1923. "Een fijn huis. Niet groot, het heeft een oppervlakte van zo'n 76 vierkante meter. De tuin is groter, zo'n 86 vierkante meter. Daar ben ik dan ook maar mee begonnen. Ik haalde de helft van alle tegels eruit, die ik hergebruikte als borderafschieding. Daarna heb ik de tuin gevuld met struiken en planten die vooral bijen aantrekken. Via de bomenuitdeeltactie van de gemeente kon ik bomen aanvragen. Er staat nu een 3,5 meter hoge boom in mijn tuin." Bomen werden beschikbaar gesteld voor moeilijk vergroenbare wijken in de stad, zoals Oud-Oost waar Philip woont. "Een mooi initiatief. Ik heb overigens zelf nog een kersenboom, appelboom en magnolia geplant."

Isolatiescan

Daarna werd het huis zelf onder handen genomen. "Via collega's bij het interne netwerk Jong LWD hoorde ik over de subsidiemogelijkheden voor het verduurzamen van woningen in Leeuwarden Oost. Dat kwam geweldig goed van pas, want vanwege een eerdere lekkage in het dak waren de centjes even op. Ik ging in gesprek met een Energiecoach over wat er mogelijk was. Dat bleek best veel te zijn. Er waren al voorzetwanden en dubbelglas in het huis, maar

het dak en de vloer waren nog niet geïsoleerd, met als gevolg veel vochtproblemen. Het tochtte soms ook behoorlijk. Ik heb toen op aanraden van die coach een isolatiescan ingevuld. Daaruit kwamen 3 adviezen en mogelijkheden: het dak isoleren, de vloer isoleren en geïsoleerde deuren plaatsen. Ik vroeg offertes op en alle kosten konden worden betaald van het subsidiebedrag van zo'n 16.000 euro. Dat bedrag kwam beschikbaar via de isolatiesubsidie van het Rijk (ISDE), isolatie eigen woning van de gemeente Leeuwarden en de Leeuwarden Oost subsidieregeling."

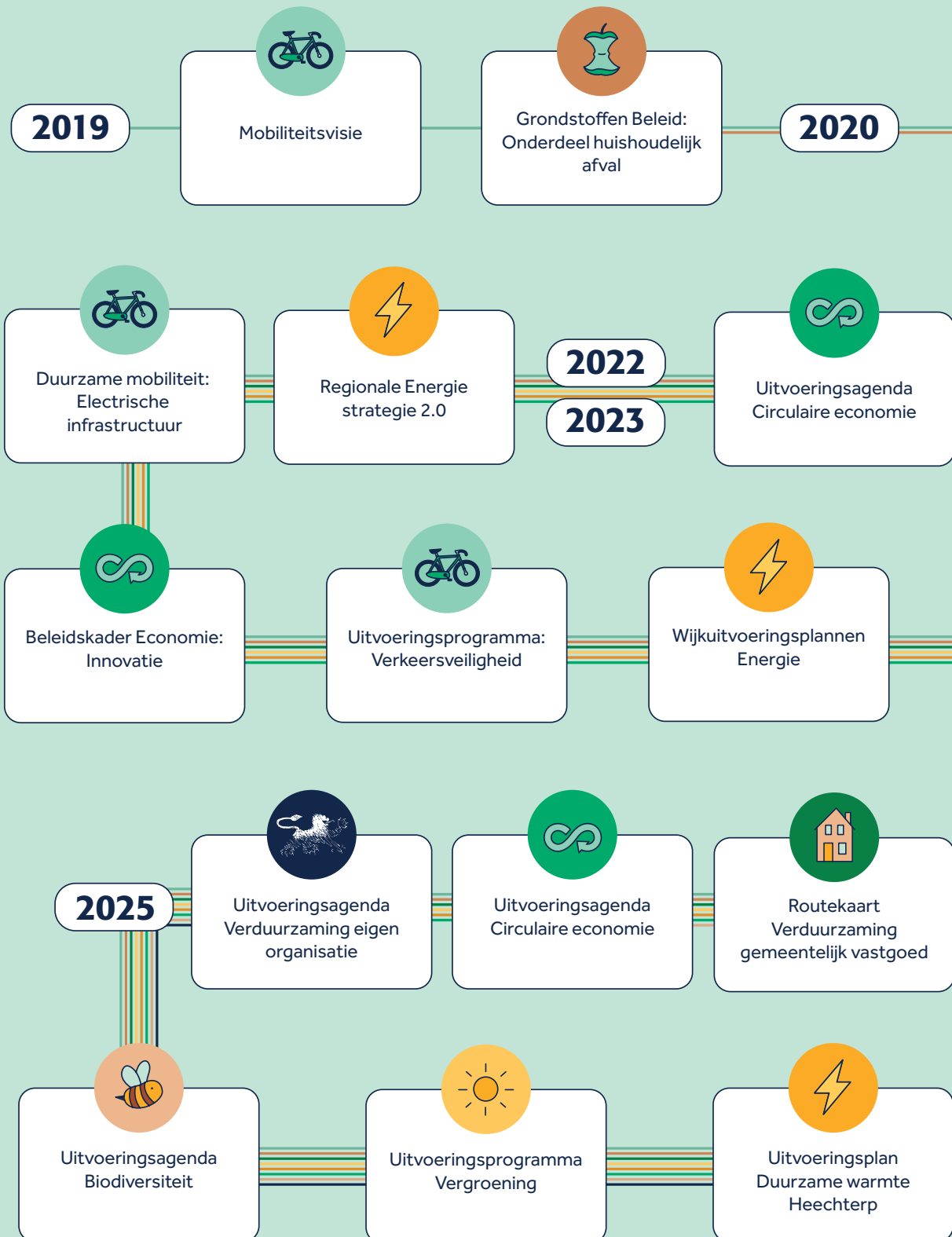
Energielabel

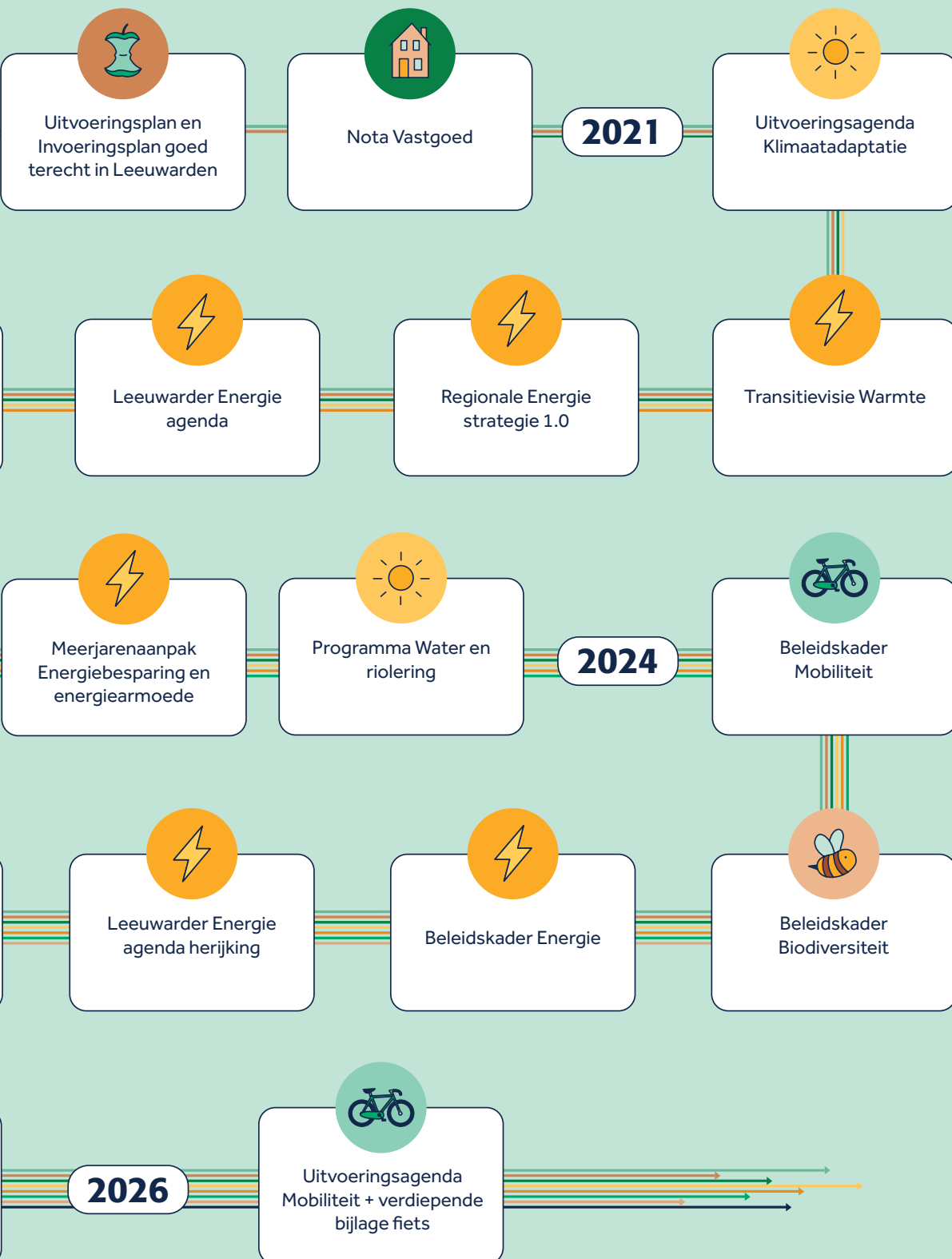
Het dak is inmiddels klaar. "Het is geïsoleerd met duurzaam circulair materiaal. Het ruikt nog een beetje naar stal, maar dat verdwijnt met de tijd. De vloer wordt nog geïsoleerd met PIR-platen en dan pakken we gelijk het vochtprobleem aan. Eind deze zomer worden de geïsoleerde deuren geplaatst, gemaakt van hardhout met isolatiemateriaal." Philip meent dat de zoektocht naar de juiste subsidiemogelijkheden het meest lastig was. "Maar met de Energiecoach samen ging dat dan weer vrij soepel. De coach gaf uitleg en ik kreeg veel informatie via folders en websites. Binnen 4 weken had ik een antwoord op mijn aanvragen." Het huis heeft energielabel C. "Als eind dit jaar alles klaar is, hoop ik dat het label A heeft."

Verduurzaming Leeuwarden Oost

Inwoners van Leeuwarden Oost kunnen subsidie aanvragen om hun koopwoning beter te isoleren. De subsidie kan oplopen tot €12.000,- per woning. Daarmee kunnen inwoners bijvoorbeeld hun dak, vloer, muren of glas laten isoleren, vaak zonder dat zij zelf hoeven te betalen. Halverwege 2026 zijn er al 105 aanvragen gedaan. De subsidie is bedoeld voor woningen met een lage WOZ-waarde en energielabel C tot en met G in Heechterp-Schieringen, Bilgaard, Vrijheidswijk en Oud Oost. De regeling is ook te combineren met andere isolatiesubsidies van de gemeente en de RVO, waardoor bewoners nog meer voordeel kunnen krijgen. Bewoners kunnen daarnaast hulp krijgen van een Energiecoach bij het aanvragen van de subsidie en advies over welke isolatiemaatregelen het beste passen bij hun woning. De regeling wordt betaald vanuit het landelijk Volkshuisvestingsfonds, samen met bijdragen van de gemeente Leeuwarden en Provincie Fryslân.

Zonder goed plan geen uitvoering: de ontwikkeling van duurzaam beleid

Klimaat- aanpassing

Het doel

Heftigere regenbuien, langere periodes van droogte en meer hittegolven komen steeds vaker voor. Dit heeft gevolgen voor de gezondheid van mens en dier en het vergroot de kans op wateroverlast, natuurbranden en schade aan infrastructuur. Door meer ruimte voor groen en water is Leeuwarden straks klaar voor periodes van hitte, meer neerslag en meer droogte.

Waar werken we aan:

Voor eind 2035 realiseren we extra waterberging in 75 projecten

We richten ons op klimaatadaptieve inrichting van nieuwbouwgebieden en de openbare ruimte

Hittestress beperken door 30% schaduw te creëren op belangrijke loop- en fietsroutes. Bijvoorbeeld door extra bomen te planten

Een koele plek op loopafstand (300 meter) voor iedere inwoner. Dit realiseren we in 35 projecten

We volgen de actualiteit en landelijke onderzoeken rondom droogte. Indien nodig nemen we maatregelen

We stimuleren inwoners om hun eigen omgeving klimaatbestendig te maken

We verbeteren en breiden het bestaande groen uit: denk aan groeiplaatsverbetering voor 6.000 bomen, het vervangen van 5.300 zieke bomen en 6.750 bomen extra aanplanten

Tussen 2025 en 2037 helpen we 40 scholen bij het maken van een groen schoolplein

Tussen de groene geluidswand naast het Stadionplein en de Schrijversbuurt heeft de gemeente in 2024 een ecosloot gemaakt. Een oase voor insecten en vogels en een rijk gebied met veel verschillend groen en plaats voor allerlei kleine diersoorten. Bij de bouw van de ecosloot zijn zoveel mogelijk bestaande materialen, zoals tegels, stobben van bomen en straatmeubilair op een nieuwe manier hergebruikt.

De kracht van groen

Nico Kelderhuis, gemeente Leeuwarden

Leeuwarden begon pas echt met vergroenen na Bosk, het evenement uit 2022 waarbij meer dan 1.000 bomen 100 dagen lang door de stad wandelden. Nico Kelderhuis, senior beheerder groen in de gemeente, was hier nauw bij betrokken. Hij ziet Bosk als katalysator voor het huidige groenbeleid binnen de gemeente. "Er kan veel meer met groen, als je maar slim nadenkt."

*Groots durven
dromen
en blinde
overmoed zijn
soms goed*

Groen is niet alleen goed voor het klimaat en de biodiversiteit. Het is ook het antwoord op problemen rondom (mentale) gezondheid. Nico: "Wist je dat het planten van een boom niet alleen voor verkoeling zorgt, maar er ook voor zorgt dat kinderen beter presteren op school? Of dat mensen beter slapen en daardoor minder gezondheidsklachten hebben? Of dat mensen die zicht hebben op groen minder pijnstilling nodig hebben en eerder uit het ziekenhuis worden ontslagen? Al die voordelen noemen we ecosysteemdiensten. We sturen op het inzetten van die voordelen van groen."

Blinde overmoed

Nico is trots op alles wat er de afgelopen 4 jaar is gebeurd. "We zijn volop aan het vergroenen. In de binnenstad bijvoorbeeld: het Beursplein, de Nieuwestad, Eewal. We maken meters, ook in onze wijken en dorpen. Wat daarbij helpt, is een verhaal vertellen. Mensen laten voelen waarom groen goed is. Bosk zorgde voor veel draagvlak. Maar liet ook zien: we willen wel, maar het is puzzelen met de beschikbare ruimte. Vooral binnen de bebouwde kom. Onder de grond komen er steeds meer kabels en leidingen bij."

"We hebben een goede club mensen, die allemaal groots durven te denken. Dat is belangrijk: je moet durven. Zorg dat je een doel voor ogen hebt en werk daar naartoe. Met Bosk bijvoorbeeld wilden ze lager inzetten qua aantal bomen,

maar ik stelde voor meer bomen in te zetten voor een grootser effect. Groots durven dromen en blinde overmoed zijn soms goed, het zet dingen in werking."

Een wereld van verschil

Ook inwoners en ondernemers zijn nu om. Zij denken over de binnenstad nu meer in termen als 'the place to be' in plaats van 'the place to buy', vertelt Nico. "Ik zie dingen veranderen. Ten opzichte van 10 jaar geleden is het een wereld van verschil. We weten in Leeuwarden veel, dus worden ook veel geraadpleegd. En we werken ook goed samen. Daar word ik enthousiast van. Vanuit het programma is er veel wisselwerking. Programma Volhoudbaar brengt dingen bij elkaar, zodat je samen optrekt. Daar ligt de kracht."

Hoewel er al veel is bereikt, ziet de toekomst er ook groen uit. Nico: "Kunstmatige intelligentie gaat ook steeds meer een rol spelen in het groen. Met luchtfoto's kunnen we straks veel informatie over de conditie van de boom ophalen. Dat maakt het onderhoud ook efficiënter." Welke groene dromen heeft Nico zelf nog? "In elke nieuwbouwwijk zou in elke straat een groenstrook van 6 meter breed moeten komen. Een prunusbos zou geweldig zijn, met veel bloeiende bomen in het voorjaar. En graag meer grote parken, waar grote artiesten op kunnen treden."

Een groene en klimaatbestendige leefomgeving

Wat is er tot nu toe gerealiseerd?

✓ De omgeving bij **De Waag** en bij **het Beursgebouw** zijn vergroend. Daarmee zijn 2 belangrijke hittestress plaatsen in de binnenstad van Leeuwarden aangepakt.

✓ Er zijn plannen voor de **toekomstige vergroening** van de Nieuwstad en Bonifatiusplein. De vergroening van de Eewal is al klaar.

✓ **4 van de 40 schoolpleinen** zijn vergroend. En 6 in voorbereiding.

✓ Tussen 2022 en 2025 zijn er meer dan **150.000 tegels** door inwoners en de gemeente gewipt.

✓ **25 projecten** voor extra waterberging en/of scheiding van gemengd riool en hemelwater riool zijn op dit moment in uitvoering of in voorbereiding.

✓ In 2026 is het **Lokale Hitteplan** klaar. Hier is samen met maatschappelijke- en zorgorganisaties aan gewerkt. Hierin staan afspraken over het informeren en ondersteunen van kwetsbare mensen tijdens een hittegolf.

✓ In 2025 zijn er **365 regentonnen** gekocht door inwoners. Hiervoor kregen zij korting van de gemeente.

✓ In 2025 zijn er **56 subsidies** verleend voor groene daken.

✓ Van 2021 t/m 2025 is er voor **259 tuinen subsidie verleend** en daarmee is **12.798 m² vergroend**.

✓ Van 2021 t/m 2025 zijn er in totaal **565 bomen uitgedeeld** aan inwoners en ondernemers.

Toename van vergroening rond de woning

	2021	2025
Bomen en struiken rond de woning	65%	77%
Groen in plaats voor stenen	48%	58%
Wateropslag in eigen tuin	26%	32%

8.6

De gemeente scoort een 8,6 op de Toekomstmeter van Grootouders van het Klimaat.

Toekomstmeter	Max. te behalen score	Score per thema gemeente Leeuwarden
Heldere doelen	18	9
Duurzame wijken en woningen	15	15
Eigen organisatie	10	5
Systemische aanpak	12	12
Circulariteit	10	10
Natuur & Biodiversiteit	15	15
Klimaatadaptatie	10	10
Duurzame mobiliteit	10	10

Hittestress, isolatie en groen per wijk in 2025

Wijk	Woning airco	Bomen en struiken rond de woning	Woning goede isolatie	Woning tuin groen voor stenen	Woning zonnesherm	Huis 30°C en warmer bij hittegolf	Stedelijk hiteiland effect (graden C)	% groen per buurt	Voldoende/te veel groen volgens inwoners
Binnenstad	2%	41%	49%	12%	17%	20%	1,32	14%	52%
Potmargezone	14%	63%	62%	37%	33%	14%	1,04	27%	64%
Oud-Oost	10%	61%	49%	32%	35%	7%	1,19	21%	61%
Sonnenborgh e.o.	10%	69%	63%	41%	39%	6%	0,88	31%	74%
Westeinde e.o.	9%	92%	60%	68%	75%	2%	0,17	57%	79%
Vossepark & Helicon	19%	70%	67%	42%	45%	8%	1,32	17%	75%
Huizum-West	14%	69%	68%	50%	39%	7%	1,28	25%	72%
Nijlân & De Zwette	14%	82%	57%	40%	48%	12%	0,32	22%	90%
Heechterp & Schieringen	16%	62%	52%	38%	29%	15%	0,66	42%	70%
Camminghaburen e.o.	19%	87%	78%	69%	62%	4%	0,18	42%	92%
Bilgaard & Havankpark e.o.	12%	78%	78%	49%	49%	10%	0,35	60%	93%
Vrijheidswijk	10%	67%	77%	37%	36%	13%	0,63	26%	64%
Dokkumer Ie e.o.	12%	87%	87%	85%	58%	7%	0,05	37%	80%
Stiens e.o.	11%	88%	73%	78%	54%	4%	0,08	39%	74%
Aldlân & De Hemrik	17%	83%	60%	57%	60%	0%	0,81	27%	86%
Goutum	20%	96%	88%	87%	49%	4%	0,37	44%	73%
Hempens/Teerns & Zuiderburen	18%	94%	92%	84%	48%	1%	0,25	40%	94%
De Zuidlanden	10%	78%	100%	78%	48%	6%	0,07	31%	46%
Middelsee						0%	0,17	34%	
Dorpen Zuid-Oost	10%	80%	76%	80%	53%	9%	0,01	36%	67%
Dorpen Zuid-West	12%	90%	74%	88%	56%	2%	0,02	36%	79%
Grou e.o.	7%	82%	88%	77%	58%	3%	0,04	25%	68%

Duurzaamheid is voor mij vanzelfsprekend

Fieke Grooters, architect

Duurzaamheid iets voor de elite? Welnee! Duurzaam leven hoeft niet duur te zijn. Denk aan minder kopen, energie besparen en tweedehands spullen gebruiken. Die keuzes zijn vaak juist goedkoper. Duurzaamheid is ook niet nieuw. Nog niet zo lang geleden was het heel gewoon om spullen te repareren, kleding door te geven en te bouwen met natuurlijke materialen.

Fieke Grooters ontwerpt duurzame architectuur en woont in Grou. "Een duurzame woning omvat veel meer dan goed isoleren en een warmtepomp. In mijn ontwerpen pas ik natuurlijke lokale materialen toe zoals hennep, zorg ik voor een goede oriëntatie op de zon waardoor je bijna geen verwarming en koeling nodig hebt en is het fijn wonen omdat het een gezonde, ruimtelijke en lichte woning wordt."

"Toen we hier kwamen wonen, was ik net een paar jaar bezig als zelfstandig architect. Ik vroeg me wel af of mijn visie op ecologisch bouwen zou passen bij de nuchtere Friezen. Maar tot mijn verrassing kwam ik in een warm bad terecht. Bij Vereniging Circulair Friesland bijvoorbeeld. Een

organisatie die bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen op het gebied van duurzaamheid met elkaar verbindt en versterkt. Samen met de andere architectenbureaus die lid zijn, hebben we de handen ineengeslagen en werken we samen door kennis uit te wisselen rondom ecologische en circulaire architectuur."

Beter voor de aarde zorgen

Fieke komt uit een groen nest. "Mijn opa was een heel vooruitstrevende boer. Hij vond al dat we beter voor de aarde moeten zorgen. Ook mijn ouders leefden altijd al heel duurzaam. Als kind had ik daar niet zoveel mee, maar tijdens mijn studie kwam de ommezwaai. Als architect kun je verschillende thema's aan elkaar verbinden. Het gaat niet alleen om stenen, maar ook om de sociale, culturele en duurzame aspecten. Met je ontwerp kan je hierop echt een groot positief verschil maken, en ik vind dat je als architect ook de verantwoordelijkheid hebt dat je ontwerpen hier positief aan bijdragen"

Duurzaamheid is voor Fieke vanzelfsprekend. "Eigenlijk koop ik alleen maar tweedehands. En ik heb lol in het repareren van dingen. Zo heb ik onze stofzuiger uit elkaar gehaald en gerepareerd. Je hebt niet altijd iets nieuws nodig.

“
*Je doet niet
mee aan de
ratrace van
altijd nieuwer,
duurder en
groter*”

Duurzaamheid is vaak goedkoper. “Maar dat is niet per se mijn drijfveer. Duurzaamheid is vaak lokaler en heeft daarmee meer eigen identiteit en meer zelfredzaamheid. Je doet niet mee aan de ratrace van altijd nieuwer, duurder en groter. En het is vaak gezonder omdat je voor natuurlijk gaat in plaats van kunstmatig.”

Grou 2030

Ook in haar woonplaats Grou zet Fieke zich in voor duurzaamheid. Ze is één van de vrijwilligers van Grou 2030. “Ik zit in de energiewerkgroep. Een van de dingen die we doen, is het helpen van inwoners bij het besparen op energie. Met een fixteam gaan we de deuren langs voor kleine energiebesparende maatregelen. Dat werkt beter dan een folder in de brievenbus of een bericht op een website.”

De vrijwilligers krijgen ondersteuning van de gemeente. “We zijn blij dat de gemeente ons steunt, maar voor

vrijwilligers is het wel eens lastig. Die willen gewoon aan de slag en dingen doen. Terwijl de gemeente vraagt om uitgebreide omschrijvingen, een plan van aanpak of een rapport. Dat voelt inefficiënt. Eigenlijk heb je als vrijwilligersorganisatie een soort tolk nodig. Iemand die precies weet hoe het werkt bij de gemeente, maar die net zo enthousiast over de ideeën is als jij.”

Dorp mooier maken

“Wat we als Grou 2030 willen, is het dorp mooier maken. En groener. Letterlijk en figuurlijk. Dat kunnen we niet alleen als groep vrijwilligers, daar hebben we én de inwoners én de gemeente bij nodig. Meedraaien in een project kost tijd, maar het levert je ook echt wat op. Ik krijg er in ieder geval altijd energie van.”

Wat merken inwoners van het programma Volhoudbaar?

Een aantal voorbeelden.

565 bomen uitgedeeld aan inwoners en ondernemers

2.500 subsidies verstrekt voor isolatie- en energiebesparende maatregelen in de woning

150.000+ tegels gewipt door inwoners en de gemeente

10 bijenkasten geplaatst voor onderzoek naar de wilde bij

12.798 m² particuliere tuinen vergroend door inwoners

365 keer korting gegeven voor de aanschaf van een regenton

1.300+

56 subsidies verleend voor groene daken in 2025

45 faunavoorzieningen aangelegd

10 duurzame markten georganiseerd in het gemeentehuis

huishoudens door energiecoaches geholpen met energie besparen

63 kg minder restafval per persoon t.o.v. 2020

2.500 huishoudens met energiearmoede kregen een voucher voor een energiezuinige koelkast, vriezer, droger of wasmachine

Herstel van de biodiversiteit

Het doel

Leeuwarden werkt de komende jaren doelgericht aan het versterken van biodiversiteit en een toename van onze soortenrijkdom vanaf 2035.

Samen vergroten we kennis, bewustzijn en betrokkenheid, zodat iedereen kan bijdragen aan een rijkere natuur in onze gemeente.

Waar werken we aan:

Handvatten bieden om te handelen naar de geldende natuurwetten

10 faunavoorzieningen realiseren tussen 2025 en 2026

De openbare ruimte inrichten voor een gezond leefgebied

Leeuwarder Ecologische Structuur (LES) uitwerken en de komende jaren 4 LES knelpunten oplossen

Natuurinclusiever werken voor een gezond leefgebied

Samen meer weten, leren en doen

De ekotil biedt onderdak aan zogenoemde 'gebouwbewonende soorten'. Dieren die vroeger hun plekje vonden in kieren en gaten van oude gebouwen. Wandel eens langs de stadstuin in het Potmargegebied en ontdek hoe de vogels, vleermuizen en insecten hun plekje vinden in deze ekotils.

5 vragen aan: Irene Reitsma

Gemeente Leeuwarden

Even voorstellen: Ik ben Irene Reitsma. Sinds 2012 ben ik in dienst bij de gemeente Leeuwarden. Ik heb tuin- en landschapsinrichting gestudeerd met afstudeerrichting Ontwerp aan Hogeschool Van Hall Larenstein in Velp en Stedenbouwkundige techniek in Zwolle aan Hogeschool Windesheim.

Ik heb ruim 10 jaar gewerkt als ontwerper Stedenbouw en Landschap en ben sinds 3 jaar trekker van het thema Biodiversiteit in het programma Volhoudbaar.

1 Ben je in je vrije tijd ook bezig met biodiversiteit?

Niet de hele dag, maar ik mag graag vogels kijken, wandelen en hardlopen in de natuur. En ik ben vaak in mijn tuin te vinden. Hier heb ik heel veel inheemse planten staan, maar ik hou ook van dahlia's. En dat zijn absoluut geen planten van hier.

2 Wat heeft programma Volhoudbaar je opgeleverd?

Mij persoonlijk: de baan als trekker van het thema Biodiversiteit. Hiervoor was ik ontwerper bij Stedenbouw. Ik was toe aan iets nieuws, merkte ik toen ik de vacature zag. Ik heb meteen gesolliciteerd.

Voor het thema Biodiversiteit: vooral erkenning als een belangrijk onderwerp in gemeentelijke plannen. Meer personeel dat zich bezighoudt met het onderwerp en meer geld. Geen bergen met geld, maar we hebben toch al heel leuke dingen kunnen doen zoals het aanleggen van faunavoorzieningen, het geven van cursussen aan collega's en het adviseren over biodiversiteit in (ruimtelijke) projecten.

3 Hoe raakte je bij het programma betrokken?

Toen ik solliciteerde als trekker. Het onderwerp was net aan Volhoudbaar toegevoegd.

Johanneke Buning werkte toen nog als ecooloog bij gemeente Leeuwarden (nu opgevolgd door Eddy Schabbink) en zij vertelde een boeiend verhaal over hoe een goed functionerende natuur het bestaansrecht van heel veel planten en dieren, maar ook van de mens is.

4 Biodiversiteitsherstel en ecologie is een relatief jong thema in het programma. Waarom is het nodig dat dit thema meer aandacht krijgt?

Natuur is toch prachtig om te aanschouwen? Ik word er in ieder geval heel blij van en het geeft me rust. Zonder een goede biodiversiteit is de natuur uit evenwicht. Dan levert de natuur ons steeds minder diensten, zoals bestuiving van gewassen, het zuiveren van water en het koelen van de stad. Plagen en schaarste slaan toe.

Het gaat gewoon slecht met de biodiversiteit wereldwijd, maar zeker in Nederland. Wij dragen een steentje bij aan het remmen van het verlies en de weg naar herstel. Door te werken aan de voorwaarden die dieren en planten nodig hebben om te leven en daarmee ook aan de gezondheid van mensen.

Natuur is toch prachtig om te aanschouwen?

5 Hoe lukt dat en hoe helpt het programma hierbij?

Vooral met aandacht. Een collega zei al vanaf het begin: we moeten af van het zinnetje 'en dat is ook goed voor de biodiversiteit'. We draaien het om: wat goed is voor biodiversiteit, is ook goed voor de andere thema's. En dat lukt steeds een beetje beter, mede door het programma.

De opgave biodiversiteitsherstel groeit van iets dat meeloopt met andere taken naar een eigen, zelfstandige opdracht binnen de gemeente.

Steane litten, hie foar de insekten

**Margriet Groenwold en Isabel Hoogwater,
Werkgroep Biodiversiteit Wergea**

Het aantal insecten in Nederland gaat hard achteruit. Maar insecten zijn onmisbaar. Ze bestuiven bijvoorbeeld groente- en fruitgewassen. En zorgen voor een gezonde bodem. Reden voor de Werkgroep Biodiversiteit uit Wergea om dit jaar extra aandacht aan insecten te besteden. "Je kunt zelf zoveel doen."

Je ziet steeds meer bewustwording bij de inwoner

Margriet Groenwold en Isabel Hoogwater zijn allebei lid van de Werkgroep Biodiversiteit. Margriet: "We zijn sinds 2020 bezig met de aanleg van een insectennetwerk. Dat doen we samen met Warten, Warstiens, Wergea, Wurdum, Grou én de gemeente. Het is in de praktijk veel effectiever om dit niet als geïsoleerd dorp te doen, maar samen. Maar inwoners kunnen zelf ook heel veel doen. Niet alles opruimen in de tuin, maar hier en daar wat rommelige hoekjes maken. Dat is goed voor insecten."

Biodiversiteit is een kwestie van een lange adem. Isabel: "We zijn al een paar jaar bezig en je ziet steeds meer bewustwording bij de inwoners. Zo kwam er laatst iemand naar mij toe die vertelde dat ze een hoekje 'stean litten hie foar de insekten' in de tuin heeft. Prachtig."

Onooglijke plantjes

Naast het insectennetwerk houdt de werkgroep zich ook bezig met planten. "We hebben een stukje grond hier in Wergea in bruikleen van de gemeente. Daar groeit van alles. Soms zijn het wat onooglijke plantjes zoals de veldkers. Een klein plantje wat bijna niet opvalt, maar wel heel veel wilde bijen aantrekt."

Margriet: "We hebben onderling regelmatig discussie over wat er wel en niet moet of mag. Moeten we er een tuintje van maken of de natuur gewoon zijn gang laten gaan? Dat is

goed hoor, al die verschillende meningen. We experimenteren soms ook gewoon. Zo hebben we nu een deel van de grond afgedekt met karton om te kijken wat dat doet."

Hulp van de gemeente

De werkgroep krijgt hulp van de gemeente. "Ecologisch hovenier Gilberto Squizzato bijvoorbeeld heeft ons heel veel geleerd. En we hebben goed contact met Geert Draaistra. Hij is ons vaste aanspreekpunt bij de gemeente. Geert heeft verschillende keren een presentatie gegeven over biodiversiteit en hij helpt ons ook met onze plannen. Hij weet vaak direct wat er wel en niet kan."

De gemeente zelf heeft het maaibeleid aangepast en op verschillende plekken ecohopen aangelegd. Langs het fietspad van Grou naar Leeuwarden bijvoorbeeld. "Dat zijn nu ware hotspots voor insecten."

Fleurige buurvrouwen

Isabel: "We zijn als werkgroep met zijn zessen, maar proberen wel om zoveel mogelijk inwoners erbij te betrekken. Zo hebben we laatst bollen geplant met de kinderen van de basisschool. We organiseren een stekjesmarkt waar mensen plantjes kunnen komen halen en brengen en er is een zadenbank. We beheren boomspiegels in verschillende buurten. We geven tips en

adviezen voor wie meer groen in de tuin wil. We hebben ook goed contact met een aantal boeren in de omgeving. Die zijn ook heel bewust bezig met de natuur."

Ook in hun eigen tuin zijn Isabel en Margriet bezig met biodiversiteit. Margriet: "Mijn voortuin is prachtig. Ik laat heel veel groeien en bloeien en doe mee aan 'Maai Minder'. Ik heb geen strakke tuin."

Isabel: "Jaren geleden vonden mensen onze tuin maar een bende. Dat is nu anders. Ze zien dat er van alles groeit en bloeit. Er komt bijvoorbeeld overal ijzerhard en spoorbloem boven. Prachtig. En de eik die is omgewaaid zorgde ervoor dat we overal boomstronkjes hebben liggen."

Steeds meer goodwill

De werkgroep heeft de afgelopen jaren al van alles gedaan. "Elke keer als er iets af is, proberen we dat op een feestelijke manier onder de aandacht te brengen. Het Jornapaad bijvoorbeeld, een wandelpad langs allerlei natuur door de weilanden. Of een fietstocht langs de hotspots van het insectennetwerk. Op die manier vragen we weer aandacht voor biodiversiteit. We krijgen steeds meer goodwill. En er zijn meer groene clubs in Wergea en omgeving. Zo zijn er plannen voor de aanleg van een voedseltuin. Een heel goed idee. Samen komen we verder."

Een leefbaar ecosysteem voor mens en dier

Wat is er tot nu toe gerealiseerd?

Met de inzet van vrijwilligers en de Buitendienst realiseerden we een **natuurleerpad bij Camminghaburen** en een **ecosloot bij de Schrijversbuurt**.

In de nieuwe ecosloot, aangelegd in 2025, vonden studenten van het van Hall Larenstein in totaal maar liefst **164 verschillende soorten**. Opvallende groepen zijn de 9 soorten dagvlinders, 28 soorten spinnen, 8 soorten pissebedden en 16 soorten slakken.

Polder de Waard werd ingericht voor **weidevogels** en er werden afspraken gemaakt over het beheer met het Stichting Agrarisch Natuurfonds Fryslân - ANF.

We verbeterden het **natuurvriendelijk beheer** van onze bermen en slootkanten en breidden dit beheer uit.

We werden **2 keer Bodemdierenstad** van Nederland.

Er is een **monitoringsplan** gemaakt waarmee we de ontwikkeling van de biodiversiteit in kaart brengen. Zo kunnen we beter beoordelen waar nog extra inzet van de gemeente nodig is.

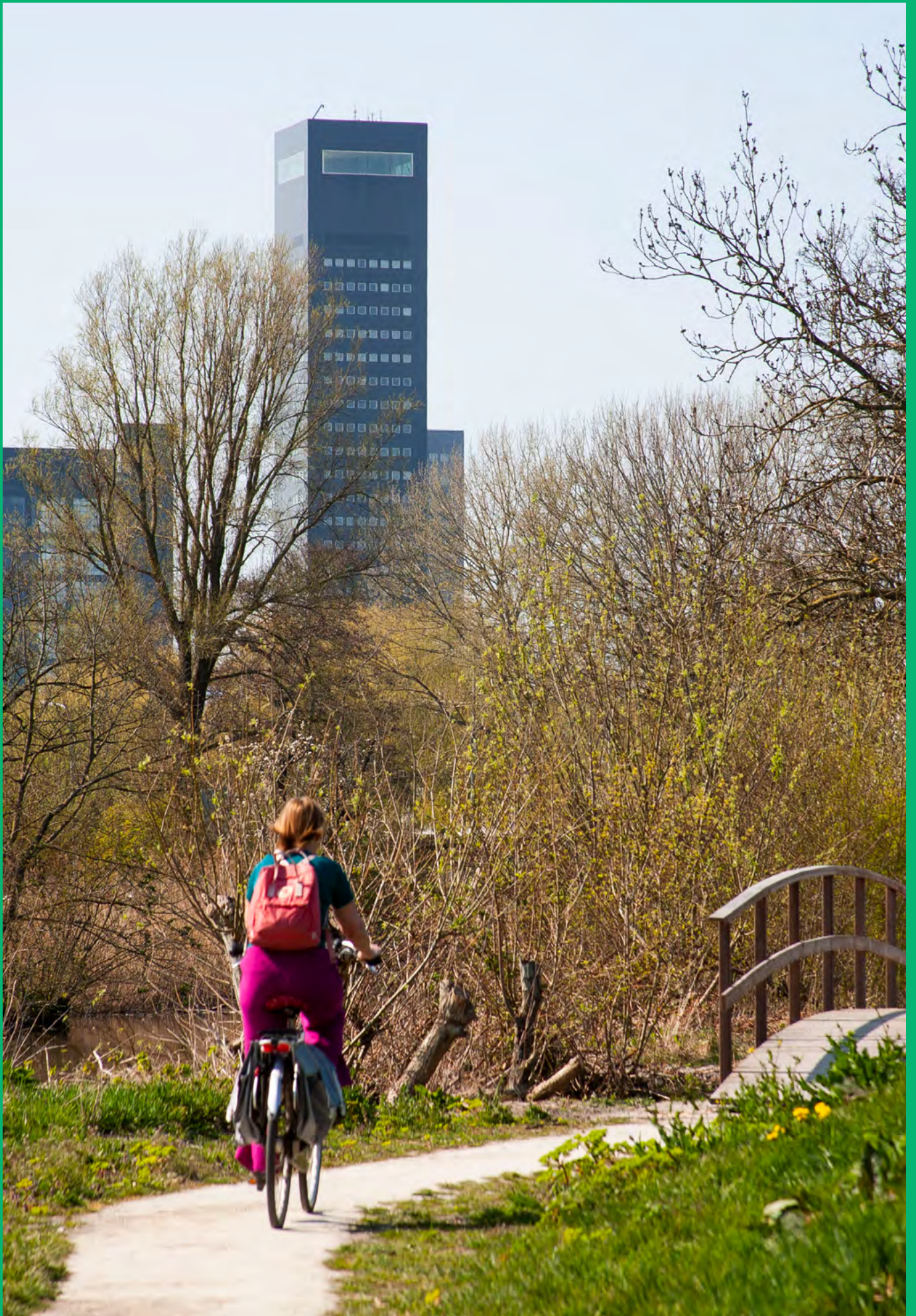
Eerste mensen van de gemeente zijn opgeleid om de **Meetlat Biodiversiteit** te gebruiken.

De **Natuurwaardenkaart** wijst collega's en gebiedsontwikkelaars op de aanwezige flora en fauna en hoe zij daar mee om moeten gaan.

Er zijn 10 bijenkasten geplaatst voor **onderzoek naar de wilde bij**. Dit doen we in samenwerking met Stichting BeeGrateful.

We plaatsten ijsvogel- en oeverzwaluwwallen, ekotils en maakten kelders voor vleermuizen. We realiseerden in totaal **45 faunavoorzieningen**.

Het thema Biodiversiteitsherstel is een relatief nieuw thema binnen het programma Volhoudbaar. Er wordt volop gewerkt aan het verzamelen van data en het monitoren van de biodiversiteit.

Circulaire economie

Het doel

In 2050 heeft Leeuwarden een volledig circulaire economie en samenleving zonder afval. In een circulaire economie draait alles om het sluiten van kringlopen. Producten worden gerepareerd, onderdelen hergebruikt en materialen gerecycled. Hierdoor blijft de waarde van grondstoffen behouden en ontstaat er nauwelijks afval.

Waar werken we aan:

In 2030...

Zijn er 5 circulaire ketens

Hebben alle ondernemers actieve aandacht voor circulair ondernemerschap

Hebben we een circulair bedrijventerrein (Zwette VI)

Zijn circulaire en biobased KPI's* opgenomen in alle openbare procedures voor locatie- en gebiedsontwikkeling

Halen we maximaal 30 kilo restafval op per inwoner per jaar

*Key Performance Indicator: een meetbare waarde die laat zien in hoeverre je een doel bereikt.

Met de circulaire betonketen kan van oud beton, binnen de gemeentegrenzen, nieuw beton gemaakt worden. Ondernemers, woningcorporatie Elkien en gemeente Leeuwarden ontwikkelden deze keten samen.

Biobased bouwen met lokale producten door lokale bedrijven

Amber Beernink, gemeente Leeuwarden en Jorn Stroetenga, Elkien

Bouwen met natuurlijke materialen die op korte termijn terug kunnen groeien. Dat is biobased bouwen in een notendop. Maar Amber Beernink, adviseur circulair en biobased bouwen bij de gemeente, en Jorn Stroetenga, regisseur duurzaamheid bij woningcorporatie Elkien, weten dat er veel meer bij komt kijken. Amber: "Biobased bouwen vormt een logische match met de ambities van deze tijd."

De gemeente en Elkien werken veel samen. Amber: "We leren van elkaar, zetten samen plannen op en gebruiken elkaar als sparringspartner. Er zit veel overlap tussen de plannen van Elkien en ons Programma Volhoudbaar." Ook Jorn ziet de voordelen van de overlap en samenwerking.

De voordelen van biobased bouwen zijn overduidelijk, vertelt Jorn. "Biobased materialen zoals vlas, hennep, riet en bamboe zijn veel beter bestand tegen hitte. Bovendien laten ze een gebouw 'ademen'. Hitte die in bijvoorbeeld een oud huis zit, ben je veel sneller kwijt dan in een nieuwbouwhuis." Amber vult aan: "We willen deze materialen ook meer inzetten bij scholen. Hier sturen we als gemeente steeds meer op aan. Een leefomgeving met biobased materialen zorgt namelijk ook voor minder stress, blijkt uit Scandinavisch onderzoek."

Bouwen als kunst

De eerste resultaten zijn er al, vertelt Jorn. “We hebben de Friese vezelhennepedaal gesloten. Dat was begin 2024, samen met 35 partijen. Ons doel is om in 3 jaar voor 1.000 woningen Friese Vezelhennepedaal als isolatiemateriaal te gebruiken. We zijn nu anderhalf jaar bezig en ik kan je zeggen, het gaat goed. Het is een samenwerking met bouwers, boeren, leveranciers, gemeenten en ook het onderwijs. Want biobased bouwen vraagt om een andere werkwijze. Daar moeten dus mensen voor worden opgeleid.”

Bij biobased bouwen is het de wens om materialen zo dichtbij mogelijk te produceren. Hiermee steunen we de lokale economie, houden we de uitstoot en logistiek voor het transport van materialen laag en leveren we een bijdrage aan een gezonde bodem. Amber: “We halen onze producten het liefst van zo dichtbij mogelijk. Het liefst uit Nederland natuurlijk, maar als dat niet kan is Europa ook goed. Bouwen met biobased materialen was vroeger normaal. Denk bijvoorbeeld aan rieten daken. Met de opkomst van de industrie veranderde dit echter. Tegenwoordig is de productie van biobased materialen weer grotendeels een ambacht dat geleerd moet worden. Gelukkig zijn er al veel bedrijven in de regio die die kunst weer herleren of deze al weer erg goed beheersen.”

Slim nadenken

Zowel Amber als Jorn zijn gepassioneerd over hun werk. Amber vertelt: “Ik vind dat wij als overheid een voorbeeldfunctie hebben. Als we met zijn allen kleine stapjes zetten, maakt dat echt een verschil. Niet alles is voor ons in één keer haalbaar, maar we moeten wel laten zien dat we stappen zetten. Daarmee geven we een signaal af aan de markt en aan inwoners, zodat ook zij zien dat die stappen nodig zijn.”

Ook Jorn wil een betere wereld achterlaten. “Niet voor mezelf, maar voor mijn kinderen. Ik wil hen laten zien dat het ook anders kan. We hebben een duurzaam huis, hebben geen gasaansluiting meer en verzamelen, filteren en gebruiken ons eigen regenwater. Voor mij kwam de omslag in 2001, door een collega die zijn tijd ver vooruit was qua visie en manier van werken. Sindsdien ben ik bezig met duurzaamheid en circulariteit.”

We leren van elkaar, zetten samen plannen op en gebruiken elkaar als sparringspartner

Veel mensen weten al dat het anders moet, maar zetten de juiste stappen hier nog niet voor, zien Jorn en Amber. Amber: “De wil om hiermee aan de slag te gaan is er zeker, maar in de praktijk lopen we tegen grenzen aan. Dat komt mede doordat we nog te vaak doorschieten in regels en kaders, waardoor de ruimte om te experimenteren en op te schalen wordt beperkt. Bovendien schuurt de financiering, zeker wanneer je ook betaalbaar wil bouwen. We moeten slim nadenken: doen we de juiste dingen of doen we de dingen omdat ze nu eenmaal zo gedaan worden?” Jorn vult aan: “Het is nodig dat we anders naar ons vastgoed kijken. Al dat sloopmateriaal is geld waard. Slopen zelf kost al veel geld, waarom zou je dat geld weggooien? Biobased bouwen krijgt steeds meer bekendheid, maar is in praktijk vaak nog lastig waar te maken.”

Deel je successen

Amber en Jorn tippen dan ook om meer te delen over biobased bouwen. Amber: “Maak het concreet. En onderbouw. Is er iets gehaald of gelukt? Versnel hier dan mee. Ga er mee de markt op, deel de successen. Is iets juist nog niet gelukt? Onderzoek dan waarom dit niet is gehaald en wat ervoor nodig is om er wel te komen.”

Jorn: “Een mooi voorbeeld vind ik een gebouw van twaalf etages in Rotterdam, helemaal van hout gemaakt. De directie kwam langs en vond het prachtig. Tot ze op een etage kwamen waar ze al gipsplaten voor de isolatie hadden geplaatst – een vereiste vanuit het bouwbesluit. Dat vonden de directeurs direct minder aantrekkelijk. Maar zo zijn de regels nu eenmaal. Soms schieten we daar een beetje in door, vind ik. Biobased bouwen moet niet iets zijn wat je extra doet, maar in de plaats komen van regulier bouwen.”

Meer impact met minder

**Klimaatburgemeester
Lieneke van der Kooij**

De weg naar zero waste begon voor Lieneke bij een wandeling. Ze was al een tijdje bezig met duurzaam leven en in 2022 liep ze mee met een zero waste wandeltour in Leeuwarden. Lieneke was enthousiast en werd zelf ook gids. Langzamerhand verschoof haar blik van minder afval naar plasticvrij leven en zo veel mogelijk hergebruiken.

Andere blik

Dat betekende: minder nieuwe spullen en meer creativiteit. "Je gaat anders kijken naar wat je al hebt." Zo draagt Lieneke tijdens ons gesprek oorbellen gemaakt van blikjes. De oorbellen zijn prachtig, maar ze vraagt zich toch af waarom er zó veel grondstoffen zijn. "Circulariteit is belangrijk, maar afval voorkomen is nog altijd stap één. Als het afval er niet is, hoeft het ook niet gerecycled te worden."

Tussen gemeente en groene bubbel

Als klimaatburgemeester vormt ze een brug tussen haar 'groene bubbel' en de gemeente. Ze heeft regelmatig contact met wethouders en ambtenaren en denkt mee over duurzaamheidsinitiatieven. Tijdens de Nationale Klimaatweek organiseert ze altijd een activiteit, vaak haar bekende zero waste wandeltours. "Dan neem ik mensen mee door de binnenstad. Naar de markt, de drogisterij en plekken waar je kunt hervullen. Ik laat zien dat het makkelijk en vaak ook goedkoper kan."

Duurzaamheid op de kaart

Over de rol van de gemeente is Lieneke positief. "Leeuwarden doet al veel goed op het gebied van duurzaamheid in brede zin. Er wordt bijvoorbeeld goed gecommuniceerd over duurzame onderwerpen zoals de Klustafette en het weggooien van textiel." Tegelijk ziet ze een uitdaging in het bereiken van mensen die niet vanzelf al geïnteresseerd zijn. "Ik vraag me af of de boodschap bij iedereen aankomt, of vooral bij de mensen die er al mee bezig zijn."

Voor haar verjaardag kreeg Lieneke geen nieuwe stoel, maar de stoel van haar beppe, opgeknapt door haar moeder: een hergebruikt erfstuk met een nieuw jasje!

Volgens Lieneke ligt er een grote kans aan de voorkant van de keten: minder afval produceren. "De gemeente scheidt en recyclet al goed, maar afval vermijden mag meer aandacht krijgen. Neem bijvoorbeeld wasbare luiers en menstruatieproducten. Die vragen een hoge investering en dat is een drempel. Een subsidie of startpakket met bijvoorbeeld wasbare luiers kan al veel afval besparen."

Imperfect duurzaam

Gedragsverandering ontstaat volgens Lieneke niet door perfectie, maar door haalbaarheid. "Beloning werkt. Een korting als je je eigen beker meeneemt bijvoorbeeld, of merken dat je geld en tijd bespaart als je minder koopt." Tijdens haar tours ziet ze dat mensen vooral van elkaar leren. "Iedereen gaat met inspiratie weg en ik leer bijna elke keer zelf ook weer iets."

Over een paar jaar zou ze tevreden zijn als wegwerpbekers helemaal verdwenen zijn uit het straatbeeld. "Ik drink het liefst uit porselein", glimlacht ze. En in haar rol als klimaatburgemeester hoopt ze één onderwerp echt verder te helpen, zoals herbruikbare menstruatieproducten of luiers. Haar boodschap is helder: "Zero waste hoeft niet perfect. Als heel veel mensen imperfecte stappen zetten, maak je samen een groot verschil."

Vrijwilligers en een pizza-oven

Dick Bootsma, wijkcentrum Bilgaard

“In het vroegere wijkcentrum was bingo de core business. Dat is tegenwoordig wel anders in Wijkcentrum Bilgaard. Er zijn onder andere een wijkservicepunt, dagbesteding, vervoer voor mensen uit de wijk en ga zo maar door. Het wijkcentrum heeft zich enorm ontwikkeld en in de afgelopen 4 jaar is er op alle vlakken op duurzaamheid ingezet. We werken hier inmiddels met 140 volwassen vrijwilligers.” Aan het woord is Dick Bootsma, zakelijk leider van het wijkcentrum en wijkbedrijf Bilgaard, en projectleider Gezinslab Bilgaard.

Een wijkcentrum waar eerder al aanpassingen werden gedaan: dubbelglas, isolatie van spouwmuren en dakisolatie. "Het is nu de tijd om weer een nieuwe stap te zetten. We gaan zowel de buiten- als binnenruimten aanpakken. Het gebouw moet energiezuiniger worden en buiten gaan we vergroenen." Dat laatste is een understatement voor wat er komen gaat, want het is de bedoeling om dit circulair te doen met bestaande materialen van eerdere bouwwerken. Wellicht door delen van het mienskipshûs Bouwurk, dat een tijd lang op het Oldehoofsterkerkhof stond. Het is gemaakt van onder andere hout, wol en vlas. "Dit plan geeft ons ontzettend veel energie. En dan heb ik het over de vrijwilligers en de beroepskrachten, samen met onze partners. Het plaatsen ervan betekent een vernieuwing en een doorontwikkeling. We bouwen letterlijk verder." De ruimtes krijgen een nieuwe bestemming voor bijvoorbeeld samenkomsten, workshops en verschillende buitenactiviteiten. "Ik zie al uit naar de pizza-oven", zegt Dick enthousiast. Dat klinkt eenvoudig, maar staat voor iets veel groeters dat Dick voor ogen heeft met 'zijn' wijkcentrum.

Dit plan geeft ons ontzettend veel energie

Gezamenlijke wasdrogers

"Het duurzaam bouwen en energiezuinig werken kan niet los gezien worden van de sociale kant." Een rondje in en rond het gebouw maakt snel duidelijk wat hij bedoelt. In een atelierruimte zijn op deze woensdagochtend wijkbewoners aan het schilderen. In een andere ruimte krijgen inwoners computerles en een fietsenmaker sleutelt aan een stadsfiets in het schuurtje. In de keuken worden voorbereidingen getroffen voor een maaltijd in het wijkrestaurant voor vijftigplussers. Daarna wordt er plaats gemaakt voor het kinderrestaurant. Onderweg komen we de ruimte met vrij te gebruiken wasdrogers tegen, zodat mensen met een kleine beurs deze niet zelf hoeven aan te schaffen. En dan is er ook nog veel wat fysiek niet zichtbaar is, maar waar hard aan wordt gewerkt zoals het zakgeldproject, waar maar liefst 30 kinderen aan deelnemen.

In de buitenruimte zijn er niet alleen een speeltuin, maar verschillende tuintjes die door de mensen onderhouden worden. Er is flink veel bedrijvigheid. Dick vertelt er enthousiast over en hij droomt alweer verder. "Deze tuin wordt nog vergroot", vertelt hij bij een tuin met bankje, met uitzicht op het Leeuwarder bos. "En kijk, daar staat onze caddy. Die rijdt nog op benzine. En we hebben ook een dieselauto. Dat moet natuurlijk anders."

"In samenwerking met onder andere de gemeente werken we verder aan het realiseren, uitbouwen en versterken van alle circulaire en duurzame plannen. Met al onze mensen, van maar liefst 36 nationaliteiten, dragen we bij aan de sociale basis van de gemeente. We nemen de inwoners mee in deze duurzame manier van omgaan met de omgeving en het toepassen op hun eigen leven."

Een samenleving met zoveel mogelijk hergebruik

Wat is er tot nu toe gerealiseerd?

We voerden het diftar-systeem in. Daarmee ging het aantal kilo's restafval per huishouden van **172 kg in 2020** omlaag naar **109 kg in 2025**. We werken toe naar maximaal 30 kg restafval per inwoner per jaar in 2030.

In 2023 was de gemeente 'lauching customer' (eerste afnemer) van agro-based CO₂-certificaten. De aankoop van deze certificaten draagt bij aan:

- Teelt van **125 hectare vezelhennepe** door **30 Friese agrariërs**.
- Opslag van **326 ton CO₂**
- Het mogelijk maken van **8.000m³ biobased isolatiemateriaal**. Dit isolatiemateriaal is toegepast in **100 woningen**.

We doen mee aan de Fryske Vezelhennepe deal voor de **lokale productie** van gewassen voor biobased isolatiematerialen.

Er zijn **verschillende circulaire en/of biobased bouwprojecten** in onze gemeente. Bijvoorbeeld in Unia-Oost, de Fellingen en Heechterp.

Er wordt actief gestuurd op **circulaire KPI's in tenders** voor gebiedsontwikkeling.

In de grond-, weg- en waterbouw wordt **actief gestuurd op milieueisen** (MKI-prestaties).

In 2024 wonnen we samen met gemeente Súdwest-Fryslân de **duurzaamheidsaward** van Antea voor de ontwikkeling van grondstoffendatabank ReSource. Een digitale marktplaats voor hergebruik van materialen, zoals bestrating, maar ook bruggen.

Friesland is wereldwijd koploper op het gebied van circulaire economie. In Sao Paulo presenteerden we onze Friese aanpak op een wereldpodium. Het percentage circulaire materiaalconsumptie in Friesland is **10,6%**, in Nederland is dat **9,8%** en in de wereld **6,9%**.

We waren de eerste gemeente die de **methodiek van circulair afschrijven** heeft verankerd in de financiële verordening.

Circulair afschrijven is opgenomen in ons Integraal Huisvestingsprogramma voor onderwijs. Hiermee faciliteren en sturen we op **circulaire en/of biobased schoolgebouwen**.

Het Integraal Kindcentrum (**IKC) Middelsee** is **circulair ontworpen en gebouwd**.

Samen met Omrin doen we proeven met hergebruik en upcycling. Voorbeelden: het **circulair ambachtcentrum in Grou**, het inzamelen van textiel op het gemeentehuis en grofvuilproeven in wijken waar inwoners ook gratis spullen mogen meenemen.

De gemeente is met lokale partijen een **circulaire betonketen** begonnen. Dit scheelt CO₂ door minder transport en minder grondstoffenverbruik doordat een groot deel van het oude beton hergebruikt kan worden. Dit circulaire beton wordt toegepast in de nieuwbouw van de flats in Heechterp.

Circulaire inkoop van bedrijfskleding voor de Buitendienst.

De gemeente Leeuwarden doet mee met **Care2Change**: een programma gericht op het **verminderen van de vervuiling door de zorg** en het financieel versterken van de regio Noord-Nederland door de regionale en circulaire productie van zorgproducten.

Circulaire verbouwing en verduurzaming van de kiosk in de Groene Ster.

80 kg CO₂

Door afval te scheiden, bespaart iedere inwoner ongeveer 80 kg CO₂ per jaar. Dat staat gelijk aan:

- De opname van CO₂ door **4 volwassen bomen**,
- Ruim **500 kilometer** autorijden,
- Of het gasverbruik van een huishouden van een maand.

Resultaten van benchmark onderzoek recylen in 2023

De recycle doelstelling landelijk is 60% in 2030. Gemeente Leeuwarden zit volgens de benchmark 2023 op 58%. In 2026 doen we weer met de benchmark mee.

	Leeuwarden	Vergelijkbare gemeenten
Restafval kg/inwoner	108	167
Recycling	58%	52%
CO ₂ -reductie	79	82

20 circulaire projecten

10 duurzame markten

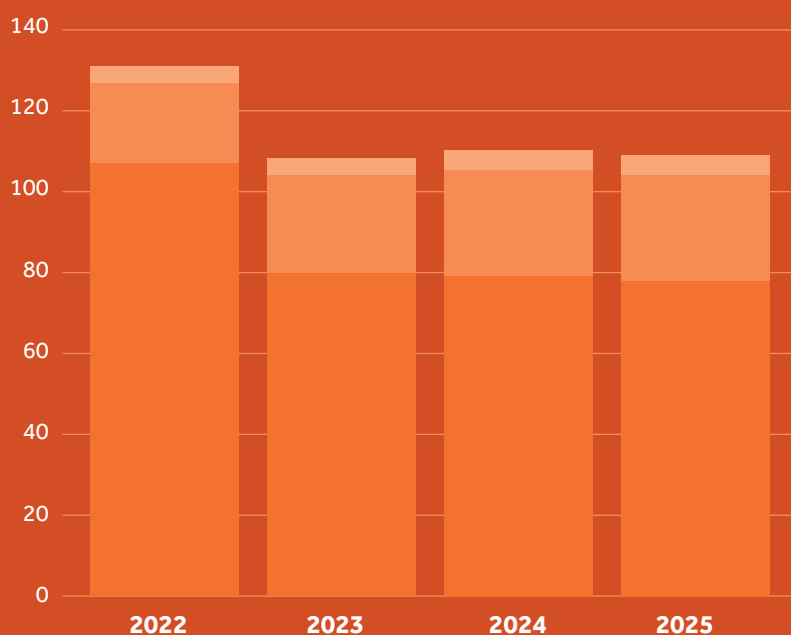
Er zijn 10 duurzame markten in het gemeentehuis georganiseerd waar per markt ongeveer **800 bezoekers** op af kwamen.

20 circulaire projecten gerealiseerd (van refurbished meubilair en laptops tot hergebruik van materialen voor nieuwe bruggen en fietspaden)

Voortgang 'Van Afval Naar Grondstof' (VANG) doelstelling met de cijfers over fijn, grof en bouw & sloop restafval:

Netto VANG 2022 t/m 2025 (kg per inwoner)

Fijn restafval Grof restafval B&S restafval

127 bushokjes vergroend

127 bushokjes in de gemeente zijn vergroend met sedum. Dit is 900 m² vergroening van de openbare ruimte. De daken houden 60 liter water per m² vast en dragen bij aan verkoeling van de stad in hete zomers. Ook zijn deze bushokjes voorzien van ledverlichting.

Volhoudbare eigen organisatie

Het doel

In 2030 zijn we een duurzame gemeentelijke organisatie: emissievrij, circulair en adaptief. Het doel is om het energieverbruik te verlagen, CO₂-uitstoot terug te dringen en gebouwen die de gemeente bezit of gebruik van maakt, van wijkcentra en sporthallen tot kantoren, scholen en culturele voorzieningen, gezonder en comfortabeler te maken voor gebruikers.

Waar werken we aan:

Een maximaal klimaatneutrale organisatie

Beter klimaatbestendige en meer natuurinclusieve ambtenarengebouwen

Circulaire bedrijfsvoering verder ontwikkelen

Toename intern duurzaamheidsbewustzijn en duurzaam gedrag

Circulair ingekochte bedrijfskleding voor de Buitendienst. De werkgroep van inkopers en buitendienst medewerkers beoordeelden deze kleding hoog op draagcomfort én duurzaamheid.

Circulair first, dat wil ik

Bauke Lodewijk, gemeente Leeuwarden

Op Marktplaats kun je van alles vinden en aanbieden. ReSource werkt net zo. Maar dan met grondstoffen en restmaterialen. Het is een databank voor gemeenten en andere organisaties, legt Bauke Lodewijk uit. Hij werkt als projectleider bij de gemeente, maar heeft ook geholpen ReSource te ontwikkelen. "Het is zonde om alles steeds nieuw te kopen als er al van alles beschikbaar is om te hergebruiken."

Hoe kan iets zo circulair mogelijk worden verbouwd of ingericht?

ReSource is een grote databank waar je van alles kunt vinden. Van beton tot hekwerken en van zand tot houten bankjes. Bauke: "Dit is dé plek waar je circulair straatmeubilair en grondstoffen kwijt kunt. Het werkt al goed, maar we zijn nu bezig het systeem te optimaliseren. Door meetbaar te maken wat de voordelen zijn. Wat levert het qua geld en CO₂-reductie op? Nu werkt het zo dat wat je niet meer nodig hebt, niet meer hergebruikt wordt. Met ReSource laten we zien wat er beschikbaar is. Voor onze eigen gemeente, maar zeker ook voor andere gemeenten en organisaties."

Niks doen is zonde

Er gebeurt al veel met restmaterialen, vertelt Bauke. "Van het oude Cambuurstadion hebben we veel hergebruikt. De stoeltjes gingen naar inwoners, de daken liggen in het gronddepot en veel van het beton is hergebruikt in onze betonketen." Hiermee bedoelt Bauke de circulaire betonketen van Leeuwarden, waarbij oud beton wordt gesloopt, tot puin gebroken en daarna weer opgebouwd tot 'nieuw' beton. "Dit scheelt enorm in de kosten en CO₂-uitstoot."

Maar ook bij een project als Spoordok wordt veel gebruikgemaakt van het hergebruik van materialen. "Er ligt een tweedehands speeltuin. De containers met overkapping zijn hergebruikt, alle bomen zijn Bosk-bomen of komen

ergens anders vandaan en de bankjes en het straatmeubilair zijn oud. Wat ik hiermee maar wil zeggen: gooi wat vrijkomt niet weg, maar kijk hoe het opnieuw gebruikt kan worden. Of sla het tijdelijk op." Bauke ziet ook mogelijkheden voor Bouwurk, van Arcadia. "Dat is nog niet beklonken, maar ik kijk nu wel hoe we dit terug kunnen plaatsen in de stad. Er zijn mooie plannen."

Het systeem beter maken

Baukes droom is dat iedereen, van architect tot aannemer, anders gaat denken. "Circulair first, dat wil ik. Hoe kan iets zo circulair mogelijk worden verbouwd of ingericht? Als overheid moeten we dit meer stimuleren." Uiteindelijk wil hij dat een depot vol opgeslagen materialen niet meer nodig is. "Stel je voor dat je niet meer extra heen en weer hoeft te rijden met materialen? Mijn utopie is dat er meteen een bestemming is voor herbruikbaar materiaal."

Bauke is samen met onder anderen collega Arjen Kammeraat aanjager binnen de gemeente. "Wij hebben beide wel het mes tussen de tanden. We willen forceren dat collega's en externen anders gaan denken. Het systeem beter maken, dat willen we. Wat dat betreft maken we al grote stappen, maar het hergebruiken van grondstoffen en materialen mag nog wel meer bekendheid krijgen."

Energievreeters en kansen

Reinout Bekhof, bv SPORT

Over de zwembaden de Blauwe Golf en het Kalverdijkje in Leeuwarden en It Gryn in Stiens is veel te zeggen als we het over duurzaamheid hebben. Het zijn energievreeters en met name de Blauwe Golf en It Gryn zijn verouderd. Reinout Bekhof ziet graag dat er nu eindelijk eens wordt doorgepakt.

Duurzame sportfaciliteiten realiseer je door goede keuzes te maken. De gemeente kan het geld maar 1 keer uitgeven, maar niets doen kost ook geld. Dan ben je zomaar 4 jaar verder.

Hoe kan jij jouw CO₂-uitstoot verminderen?

- Pak vaker de (leen)fiets, wandel of maak gebruik van het openbaar vervoer
- Deel, huur of leen gebruiksartikelen in plaats van ze zelf aan te schaffen
- Wees zuinig met energie, isoleer je woning en wek energie op met zonnepanelen
- Kijk op energieloketleeuwarden.nl voor subsidies
- Ruim vaker je digitale bestanden/e-mails op

We vallen direct met de deur in huis. Volgens Reinout Bekhof is er de afgelopen 4 jaar op het gebied van het verduurzamen van sportgerelateerde gebouwen te weinig gebeurd. "De echte grote slagen blijven vooralsnog uit", vertelt Reinout die via bv SPORT verantwoordelijk is voor het onderhoud en de technische staat van deze gebouwen, zoals zwembaden en sporthallen. Voor de zwembaden It Grien en het Kalverdijkje is door het nieuwe college extra geld vrijgemaakt voor verduurzaming. Het vorige college besloot om de Blauwe Golf te willen renoveren. Het nieuwe college kiest voor een andere strategie en neemt op korte termijn nog geen beslissing over De Blauwe Golf. "Zwembaden zijn grote energievreters. Daar kan natuurlijk flink op worden bezuinigd. Renoveren of nieuwbouw, het kost allebei

enorm veel geld, dat begrijp ik. Maar als er niets over wordt beslist, gaan die gebouwen alleen maar verder achteruit en blijven ze ook veel geld kosten."

Voor de gymzalen ligt het wat anders. "In onze gemeente hebben we 35 gymzalen, waarvan er 18 tot 20 echt oud zijn. De muren en de daken zijn niet geïsoleerd en er wordt gebruikgemaakt van oude installaties. Er wordt in een gymzaal relatief gezien weinig energie verbruikt, maar door aanpassingen te doen kun je toch een slag slaan. Denk aan het vervangen van de tl-verlichting door ledlampen, het isoleren van muren en daken en gasgestookte cv-installaties overzetten naar een elektrische manier van verwarmen. De politiek geeft prioriteit aan het verduurzamen van de grootverbruikers, omdat de

kosten meer in verhouding staan tot de opbrengsten. Dit heeft de raad vastgesteld in de Routekaart Verduurzaming Gemeentelijk Vastgoed. "Dat vind ik een gemiste kans voor de gymzalen, want alle aanpassingen van de gymzalen samen vormen volgens mij toch ook een flinke besparing."

"Helaas ben ik niet bij machte om hier sturing aan te geven en dat frustrereert me weleens. Ik ben er voorstander van om die gymzalen aan te pakken. Dat is echt binnen 2 jaar te realiseren. Daarmee geef je bovendien ook een goed signaal af naar de inwoners. Zo kunnen we laten zien dat we bewust omgaan met energie en er alles aan doen om zuiniger met onze sportaccommodaties om te gaan."

Duurzaam werken en doen

Wat is er tot nu toe gerealiseerd?

Met de routekaart Verduurzaming Gemeentelijk Vastgoed willen we in 2030 de CO₂-uitstoot van onze vastgoedportefeuille **verlagen met 60%**. Ook zijn er uitgangspunten opgenomen met betrekking tot klimaatadaptatie, circulair bouwen, waterbesparing en duurzame mobiliteit.

Er wordt gewerkt aan de **verduurzaming van 15 buurthuizen**. Ook zijn er verduurzamingsplannen voor de zwembaden en de cultuurpanden. Voor al deze panden is ook een rijkssubsidie (Dumava) aangevraagd en verkregen.

Het gebouw van handhaving (bij de Prinsentuin) is gasloos gemaakt en voor het **gasloos maken van het gemeentehuis** zijn de plannen ver gevorderd. Die stap kan de gemeente in 2027 maken.

Als gemeente investeren we zelf in circulaire infrastructuurprojecten en vastgoedverbouwingen. Met de verbouwing van de 1e verdieping Carré in het gemeentehuis is meer dan **80% van het materiaal hergebruikt**. Hierover maakten we het boek 'Niks nieuws' om kennis en ervaringen over deze verbouwing te delen.

Banners bestellen en produceren we via een Leeuwarder partij. Deze maken **van oude banners weer andere producten**, zoals tassen en strandstoelen.

De regeling voor woon-werkverkeer is aangepast. **OV wordt volledig vergoed** en er is een fietsregeling, zodat men gemakkelijker een fiets kan kopen voor vervoer naar het werk en privégebruik.

We zijn bezig met de aanleg van een **grondbank**, waarmee we lokaal grond kunnen opslaan en uitwisselen met andere gemeenten.

We kopen steeds duurzamer in, bijvoorbeeld bij het aanbesteden van bedrijfskleding voor onze Buitendienst.

De **binnentuin** van het gemeentehuis is ingericht met **insecten aantrekkende beplanting** en wordt aangelegd en onderhouden door medewerkers van de gemeente.

De **Caparis City Hub**, samen met andere werkgevers in de regio (logistiek punt net buiten de binnenstad).

Groen wagenpark

De meeste auto's en andere voertuigen van de gemeente Leeuwarden stoten geen CO₂ meer uit. Ze rijden elektrisch, op groen gas of op blauwe diesel.

4.739 ton CO₂

De verlaging van onze totale CO₂-uitstoot gaat vooruit. In 2019 was dit 14.600 ton. In 2024 was de uitstoot van onze organisatie 4.739 ton. Deze uitstoot komt door gebruik van aardgas, brandstof, elektriciteit, warmte en zakelijk vervoer.

90 deelnemers

Kennisevent Morgenmakers trok ca. 90 deelnemers. Dit krijgt in 2026 een vervolg ingebed in het Festival van de Nieuwsgierigheid.

Totale CO₂-uitstoot (ton) Gemeente Leeuwarden

Indicator	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Gemeente Leeuwarden (inclusief BV Sport, Caparis, De Harmonie, Gemeente Leeuwarden, Omrin)	14.577	11.556	6.679	6.509	5.339	4.739	4.232
Gemeente Leeuwarden (exclusief BV Sport, Caparis, De Harmonie, Omrin)	7.840	6.302	1.733	1.829	1.781	1.706	1.302

Duurzame geschenken

We hebben een circulaire geschenkengids met **14 duurzame en lokaal gemaakte** geschenken voor relaties en collega's.

Geen wegwerpbekers

In het gemeentehuis gebruiken we geen wegwerpbekers. Collega's nemen zelf een mok mee naar kantoor. Bezoekers gebruiken een leenmok.

**De duurzame ontwikkeling van de
gemeente Leeuwarden blijven volgen?**

Kijk dan op leeuwarden.incijfers.nl.